

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ**

*Матеріали
науково-практичної конференції
10 жовтня 2008 року*

Видавництво
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Харків 2008

ДК 343.9:330 (477)

ББК 67.9 (4УКР)6111.331.6я431+65.9(4УКР)-98я431

Е45

Друкується згідно з розпорядженням ректора Харківського національного університету внутрішніх справ №72 від 28.05.2008 р.

Організаційний комітет: канд. пед. наук **А. М. Клочко**; канд. техн. наук **І. А. Петрова**; д-р екон. наук **О. В. Носова**; канд. екон. наук **В. О. Лукін**; канд. екон. наук **В. О. Гончарова**; канд. юрид. наук **О. М. Литвинов**; канд. філософ. наук **С. В. Форостовець**; викладач кафедри економічної безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції **О. В. Загуменна**; наальник відділу ресурсного забезпечення **О. В. Копаниця**; начальник редакційно-видавничого відділу **П. М. Львова**, начальник відділу фінансових ресурсів **В. С. Потопальський**

Е45 Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення: матеріали науково-практичної конференції, 10 жовтня 2008 р. — Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. — 266 с.

Збірка містить тези доповідей учасників конференції, присвяченої проблемам економічної безпеки України, що відбулася 10 жовтня 2008 року у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, державних службовців.

Статті друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр
та прізвищ несуть автори та їх керівники

УДК 343.9:330 (477)

ББК 67.9 (4УКР)6111.331.6я431+65.9(4УКР)-98я431

© Харківський національний

університет внутрішніх справ, 2008

ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Сучасний етап кримінальної ситуації в Україні характеризується зростанням кількості тяжких злочинів, а також значним загостренням оперативної обстановки в окремих регіонах держави. Криміналітет активно проникає в усі сфери суспільного життя, посилюється організованість, професіоналізм, озброєність та технічна оснащеність злочинності. Змінюється і структура злочинності: індивідуальна злочинність поступається місцем груповій (у 2007 році кожен шостий злочин вчинено групою осіб), а групова переростає в організовану. Остання посилює свій вплив на офіційні структури, контролює частину економіки України, відбувається її зрощення з політичним екстремізмом.

Зростанню професіоналізму злочинців, використання ними сучасних технічних засобів, ретельна підготовка вчиненню злочинів, застосування засобів конспірації вимагає адекватної зміни у діяльності оперативних підрозділів щодо документування злочинної діяльності. Особливої актуальності набуває необхідність вдосконалення способів отримання і використання в кримінальній справі даних оперативно-розшукового характеру.

Складність в організації такої роботи визначається, зокрема, наявністю прогалин в чинному законодавстві стосовно порядку ведення в кримінальний процес отриманої оперативним шляхом інформації та конкуренції правових норм оперативно-розшукового та кримінально-процесуального законодавства.

Однією із значних проблем на стадії порушення кримінальної справи є прийняття рішення на основі наявної інформації отриманої оперативним шляхом. Не очевидність і складність замаскованих вчинених злочинів, не можливість встановлення осіб, які їх скоїли, недоліки нормативно-правової бази щодо реалізації оперативно-розшукових даних, добутих за допомогою оперативно-технічних засобів, слідчими на стадії порушення кримінальної справи негативно впливають на стан боротьби зі злочинністю в сучасних умовах.

В сучасних умовах ефективна боротьба зі злочинністю не можлива без широкого застосування оперативно-технічних засобів правоохоронними органами. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності дозволяє своєчасно виявляти та оперативно документувати злочинну діяльність осіб за умов, коли використання слідчих дій недоцільне або малоефективне. Документування злочинних дій осіб, злочинних угруповань, корумпованих осіб-одне з найважливіших завдань оперативно-

розшукової діяльності, яке може бути успішно вирішено за допомогою оперативно-технічних засобів.

Мета застосування технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності полягає в отриманні матеріалізованих даних (копій документів, люмінесуючих слідів, фотографій, кіно-відеозапису, фонограм та ін.) та відомостей про правопорушників, їх дії, зв'язки з метою припинення правопорушень в інтересах кримінального судочинства. Ці матеріали можуть бути використані:

- в якості приводу для порушення кримінальної справи, підготовки та проведення слідчих та судових дій;
- в доказуванні по кримінальній справі відповідно до кримінально-процесуального закону, який повинен регламентувати збирання перевірку та оцінку доказів отриманих за допомогою ОТЗ;
- для розшуку осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства і суду та ухиляються від відбування покарань.

На жаль законодавством процедура подання матеріалів оперативно-технічного документування у розпорядження слідчого, прокурора, суду не конкретизована.

Головна вимога при проведенні оперативно-технічного документування – дотримання законності інакше ця інформація не буде мати доказового значення.

На даний час ще існує проблема введення (легалізації) матеріалів отриманих за допомогою технічних засобів у кримінальних процесах. Це не законодавчо визначена процедура визнання цих матеріалів речовими доказами. Обмеження, що існують на проведення оперативно-розшукових заходів із використанням технічних засобів, не чіткі, не передбачено механізму незалежного контролю за дотриманням законності при проведенні оперативно-технічного документування. Все це заважає ефективному застосуванню технічних засобів та проведення ОТД на рівні досягнень і рекомендацій світової практики боротьби зі злочинністю у рамках міжнародних стандартів забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Видання підзаконних нормативно-правових актів не сприяє ефективності та дієвості захисту прав і свобод людини і громадянина тому, що створюються під кутом зору вузько відомчих інтересів.

Недосконалість законодавчої бази в питанні легалізації матеріалів протиправної діяльності осіб, отриманих в ході ОРД, призводить до того, що навіть при наявності, на перший погляд, незаперечних об'єктивних свідчень і фонограм із записами злочинних переговорів, неможливо домогтися відповідних юридичних наслідків.

Практика показує, що наявні правові рамки легалізації записів у суді залишають поза судовим розглядом значну частину можливої доказової бази. Законодавець не виписав чітко всі процедури легалізації інформації отриманих у процесі ОРД.

Прикладом може бути будь-яка фонограма як матеріальний об'єкт, що знаходиться в причинному зв'язку з подією злочину і є джерелом інформації, але далеко не всяку фонограму можна вважати речовим доказом.

Зазначимо, що встановлення обставин злочину здійснюється у формі процесуального доведення ґрунтуючись на показання свідків, потерпілих осіб, підозрюваних, обвинуваченого, висновку експерта, речових доказах, протоколах слідчих, судових дій та інших документах. (ст.65 КПК України). Якщо фонограма відображає середовище події то потенційна інформація про злочин має бути ще кимось декодована, систематизована й оцінена для обґрунтування юридичних фактів, які підлягають уточненню.

Крім того, проблеми створює той факт, що хоча звуковий слід і матеріальний він не відповідає принципу наочності, оскільки не може бути представлений слідчому чи суду для безпосереднього сприйняття як відбиток пальця, мікрознімок, слід підчищення то що.

При залученні фонограми в процес дізнання, а потім і в правосуддя завжди поставатимуть два основних питання походження фонограми та її вірогідність.

Згідно зі ст. 85 КПК України крім фонограм отриманих в ході ОРД за постановою суду відповідно до законів України «Про міліцію» «Про оперативно-розшукову діяльність (ОРД)» і «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до протоколу можуть бути залучені фотознімки, матеріали звукозапису, відеозапису, плани, схеми, знімки і інші матеріали, що пояснюють його зміст.

З погляду здорового глузду не має значення факт, хто надає фонограму із записом звукового середовища на місці скоєння злочину: орган дізнання, потерпілий, свідок чи випадковий перехожий. У всіх випадках для визначення фонограми як джерела доказової інформації, вона має бути піддана одній і тій самій процедурі – опису в протоколі з'ясування особистості того, хто її надав, установленню змісту, технічного засобу фіксації обставин, за яких здійснювався даний запис.

За даним соціологічного опитування понад 90 % слідчих і оперативних працівників правоохоронних органів відзначили, що фонограми, долучені до матеріалів справи, виявились одним із основних факторів, що сприяли розкриттю й розслідуванню злочинів. Причому законність отримання запису в усіх випадках є одним із найважливіших критеріїв, за якими запис належить до речових доказів або до матеріалів, що пояснюють обставини, які підлягають доведенню. Це означає, що запис, отриманий незаконним шляхом, не може мати прямих юридичних наслідків (наприклад, бути покладеним в основу обвинувального висновку, але може сприяти встановленню істини). Слід додати, що одержання інформації з порушенням чинного законодавства, дія, яка може сама по собі стати причиною карного переслідування. Це передбачено статтею 359 КК України «Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації».

В зв'язку з тим, що існує вірогідність монтажу фонограми запису, виникає необхідність введення в юридичну практику поняття мовленнєвий документ. Одна із особливостей мовленнєвого документа пов'язана з технологією створення фонограми. Вона полягає в тому, що даному випадку «автор» лише створює умови для документування, тобто приєднує, вмикає, забезпечує, а сам процес документування, тобто фіксація реальності, може

здійснюватись і без участі «автора». Він узагалі може фізично не бути присутнім у момент здійснення процесу фіксації, а відповідає тільки за умови створення документу (достовірну фіксацію, дати, часу, інших реквізитів) а не за його зміст.

На законодавче та юридичне опрацювання заслуговує проблема, яка виникає при документуванні протиправної діяльності осіб за допомогою оперативно-технічних засобів. Так законом передбачено, що у разі потреби, співробітники оперативно-розшукових органів звертається до суду для одержання відповідного дозволу. При цьому, слідчий змушений або діяти в рамках закону з метою отримання доказів, яких там уже не має (є вірогідність, коли про дозвіл суб'єкт документування може довідатись раніше ніж слідчий) або, на свій страх і ризик, порушувати закон і самостійно проводити документування. В цьому разі ефект таких незаконних дій може звестися до нуля тому, що добути таким чином докази неможливо легалізувати в суді.

Варто взяти до уваги компромісний варіант. Він полягає в тому що документування в потенційно криміногенних місцях проводиться а доступ до накопичення матеріалів дозволяється тільки за постановою суду. Таке питання має розглядатися судом в кожному конкретному випадку.

Ефективне застосування ОТЗ в ході документування має бути, перш за все, спрямоване на захист прав та законних інтересів громадян, держави і здійснюватися із встановленою законом метою попередження, припинення, швидкого та повного розкриття злочинів і розшуку злочинців.